

Lastensuojeluilmoitusprosessi moniammatillisen yhteistyön näkökulmasta

JOHANNA HIETAMÄKI & VEERA KUUSINEN & KATARINA PURSI & RIKKA RAJALA

Lasten kanssa työskentelevät ammattilaiset kohtaavat lasten elämälle vahingollisia ja haitallisia asioita, joiden vuoksi he myös tekevät lastensuojeluilmoituksia. Moniammatillisen yhteistyön toteutuminen ilmoitustilanteissa ei ole itsestään selvää. Artikkelissa tarkastellaan ilmoitusvaiheen moniammatillista yhteistyötä lastensuojeluilmoituksen tekijän ja vastaanottajan välillä. Analyysi kohdistuu ilmoitusta edeltävään ja ilmoituksen tekemiseen kytkeytyvään toimintaan ja sitä seuraavaan työskentelyyn.

.....
English summary at the end of the article

Johdanto

Lastensuojeluilmoituksen tekeminen koskee lukuisia viranomaisia, lapsia ja heidän perheitään. Vuonna 2015 tehtiin lastensuojeluilmoitus 66 646 lapsesta (Lastensuojelu 2016). Lastensuojeluilmoitus muodostaa usein ensimmäisen vaiheen lastensuojelun asiakkuutta määrittävässä prosessissa, vaikka lastensuojeluilmoitus ei tee kenestäkään lastensuojelun asiakasta automaattisesti.

Aikaisempi kotimainen tutkimus on käsitellyt muun muassa lastensuojeluilmoitusten sisältöjä (esim. Kivinen 1994; Korhonen 2008; Mäkelä 2012), lastensuojeluilmoituksen tekemiseen liittyviä kokemuksia (Ellonen 2010a), etä-isien kokemuksia lastensuojeluilmoitusten käsittelystä (Inkilä & Paavilainen 2013) sekä sivunnut lastensuojeluilmoituksen tekijän ja vastaanottajan välistä moniammatillista yhteistyötä (Ellonen 2010b; Inkilä & al. 2016; Heino 2007). Kansainvälinen lastensuojeluilmoituksia koskevan tutkimuksen määrä on melko vähäinen (Feng & al. 2010). Lastensuojeluilmoitusten tekemiseen liittyvien kansainvälisten tutkimusten tarkastellussa on tärkeä huomioida lastensuojelujärjestelmien ja tarjottavien palvelujen erilaisuus. Suomessa on universaaleja hyvinvointipalveluja, lastensuojeluilmoituksista vain osa liittyy lasten kaltoin-

kohteluun ja vapaaehtoiset palvelut ovat ensisijaisia lastensuojelussa (ks. Pösö 2011). Toisaalta moniammatilliseen yhteistyöhön voi lastensuojelujärjestelmien eroista huolimatta liittyä samankaltaisia asioita.

Tässä artikkelissa käsittelemme moniammatillista yhteistyötä lastensuojeluilmoitusprosessissa, kun viranomainen on tehnyt tai harkinnut lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Näin ollen artikkelin ulkopuolelle on rajattu asiakkaan kanssa tehtävä yhteistyö, vaikka se on ensiarvoisen tärkeää lastensuojeluasiakkuudessa. Lisäksi huomioitavaa on lastensuojeluilmoitusta pohtiessa, että ilmoitusvelvollisuus voidaan toteuttaa myös yhdessä lapsen tai hänen vanhempansa kanssa.

Käsitämme lastensuojeluilmoitusprosessin laajemmalla aika-akselilla, jolloin se pitää sisällään niin ilmoitusta edeltävää ja ilmoituksen tekemiseen kytkeytyvää toimintaa kuin lastensuojeluilmoituksesta seuraavaa työskentelyä. Lastensuojeluilmoituksen tekeminen muodostuu osaksi lastensuojelun asiakkuuden määrittelyn prosessia. Prosessi alkaa ilmoitusvelvollisen huolestumisesta lapsen tilanteesta ja etenee osassa tapauksista lastensuojeluilmoituksen tekemiseen. Lastensuojeluilmoituksen kautta lapsia ja perheitä ohjataan lastensuojeluasiakkuuden tarpeen arvioinnin ja mahdollisesti asiakkuuden kohteeksi.

Mira Miettisen ja Marja-Leena Stenroosin (2011) tekemän selvityksen mukaan erot kuntien välillä ovat suuria sen suhteen, moniko lastensuojeluilmoitus johtaa asiakastilanteen arviointiin ja lastensuojelun asiakkuuteen. Lastensuojeluilmoitusprosessiin voi sisältyä monenlaisia vaiheita ja yhteistyötä esimerkiksi ilmoittajatahon työyhteisön sisällä, muiden viranomaisten, asiakasperheen ja lisäksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa.

Lastensuojeluilmoituksen tekeminen ei ole viranomaisen näkökulmasta pelkästään vapaaehtoista ja omaan harkintaan perustuvaa, vaan lastensuojelulain säatelemää ja velvoittamaa toimintaa instituutioiden välillä. Lastensuojeluilmoituksen kautta lapsi ja hänen perheensä saatetaan lastensuojeluviranomaisen tietoon. Lastensuojeluilmoitusta tehtäessä tulee lapsen ja perheen tilanne institutionaalisen toiminnan kohteeksi. Tarja Pösö (2010) määrittelee institutionaaliseksi rajaksi kohdan, jossa julkinen järjestelmä puuttuu tai antaa apua yksittäisten vanhempien ja lasten suhteisiin. Lastensuojeluilmoitusta harkittaessa ja tehtäessä valikoidaan, kenestä lastensuojeluilmoitus tehdään.

Institutionaalisen rajan ylittäminen voi tapahtua jo ennen lastensuojeluilmoituksen tekemistä puututtaessa asiakkaiden elämään esimerkiksi keskusteltaessa lapsen ja vanhempien kanssa tilanteesta ja lastensuojeluilmoituksen tekemisestä. Lastensuojeluilmoituksen tekemisen jälkeen voi ilmoittajatahon puuttuminen jatkua osallistumisena perhetilanteen arviointityöskentelyyn yhdessä perheen ja lastensuojelun sosiaalityön kanssa. Harkittaessa lastensuojeluilmoituksen tekemiseen liittyvän institutionaalisen rajan ylittämistä otetaan samalla moraalisesti kantaa asioihin, joita pidetään lapsen elämälle haitallisina tai vahingollisina. (Ks. Pösö 2010.)

Moniammatillinen yhteistyö osana lastensuojeluilmoituksia on ollut esillä lastensuojelua koskevissa selvityksissä. Niissä on kiinnitetty huomiota moniammatillisen yhteistyön tärkeyteen, sitä koskeviin puutteisiin ja lastensuojeluilmoituskäytäntöihin liittyviin ongelmiin (esim. Toimiva lastensuojelu 2013; Sisäasianministeriö 2012). Lastensuojeluilmoituksen tekeminen ei välttämättä edellytä moniammatillista yhteistyötä (esim. Kivinen 1994). Lastensuojelun laatusuosituksissa kuitenkin suositellaan moniammatillisen yhteistyön tekemistä lastensuojeluilmoitustilanteissa. Esimerkiksi sosiaalityöntekijän olisi hyvä ilmoittaa lastensuojeluilmoituksen tekijälle ilmoituksen vas-

taantottamisesta sekä suositella muiden viranomaisten osallistumista perheen tilanteen arvioimiseen ja tuen tarjoamiseen. (STM 2014.)

Lapsiperhepalveluja koskevaa moniammatillista yhteistyötä on tutkittu melko paljon, ja sen hyötyjä perustellaan yleisesti eettisyydellä (Hotari & Metteri 2010), pirstaleisen ja päällekkäisen työn vähentämisellä (Rantala 2002), työn vaikuttavuuden (D'Amour 2005) ja tehokkuuden lisäämisellä (Isoherranen 2012). Asiakkaiden näkökulmasta tarkasteltuna nähdään tärkeäksi se, ettei heidän tarvitse kertoa samoja asioita eri viranomaisille useita kertoja. Kaarina Isoherrasen (2012) mukaan ammatillaiset ovat aikaisempaa riippuvaisempia toisistaan monimutkaisten ongelmien kohtaamisessa ja niiden ratkaisemisessa. Moniammatillisuus ei aina merkitse myönteisiä asioita, vaan siihen voi liittyä myös epätietoisuutta vastuista, loputtomia koukuksia ja asiakkaan tilanteen ajautumista umpikujaan (Seikkula & Arnkil 2009).

Tässä artikk elissa tutkitaan moniammatillisen yhteistyön osa-alueita lastensuojeluilmoituksen tekijän ja vastaanottajan välillä osana lastensuojeluilmoitusprosessia. Aineistona ovat lastensuojeluilmoitusvelvollisten ammattilaisten kertomat lastensuojeluilmoitustapaukset ja niihin liittyvät kuvaukset yhteistyöstä lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa. Muuta ammatillais- ja asiakasyhteistyötä koskevat näkökulmat rajattiin artikkelin ulkopuolelle.

Moniammatillisen yhteistyön määrittelyä

Moniammatillisen yhteistyön käsite otetaan arki-työssä helposti annettuna faktana ja olettaen kaikkien tietävän sen sisällön. Käsitteellä voidaan kuitenkin viitata hyvin erilaisiin yhteistyön muotoihin ja sisältöihin. (Pärnä 2012.) Arkikokemuksen pohjalta saatetaan ajatella, että olemme aina tehneet moniammatillista yhteistyötä, vaikka tarkoitetaan useiden ammattilaisten rinnakkain tapahtuvaa työskentelyä (Isoherranen 2012).

Moniammatillisella yhteistyöllä voidaan viitata organisaatioiden tai ammattiryhmien sisäiseen ja väliseen yhteistyöhön, työtapaan tai työmenetelmään, yhteistyön tavoitteisiin ja toteutumisen paikkoihin, kuten tiimeihin, eri asiantuntijoiden tiedon prosessointiin ja integrointiin. Lisäksi moniammatillinen yhteistyö voi koskea tietoa, taitoa ja toimivaltaa jakavaa systeemiä. (Pärnä 2012.) Tässä artikkelissa moniammatillista yhteis-

työtä tarkastellaan eri organisaatioissa toimivien asiantuntijoiden välisenä yhteistyönä lastensuojeluilmoitusprosessissa, jolloin lasta koskevan huolen vuoksi puututaan perheen tilanteeseen ja ylitetään institutionaalinen raja suhteessa perheeseen sekä samalla instituutioiden välinen raja.

Seuraavat moniammatillista yhteistyötä koskevat määritelmät antavat keskeisiä lähtökohtia tälle tutkimukselle. Kaarina Isoherrasen (2012) mukaan moniammatillisella yhteistyöllä tarkoitetaan asiakaslähtöistä työskentelyä niin, että eri asiantuntijoiden tiedot ja taidot kootaan yhteen sekä vuorovaikutusprosessissa muodostetaan yhteinen käsitys tilanteesta, tavoitteista ja ratkaisuksista. Katarina Pärnän (2012) mukaan moniammatillinen yhteistyö tarkoittaa erilaisen koulutuksen saaneiden, eri ammattinimikkeillä ja monenlaisista taustayhteisöistä tulevien työntekijöiden kykyä tehdä yhteistyötä mahdollisimman hyvin asiakkaan parhaaksi, tuomalla oman erityisosaamisensa ja tietonsa yhteiseen käyttöön sekä kohtaamalla joustavasti asiakkaat ja toisten ammattiryhmien edustajat. Kummassakin määritelmässä ovat asiakaslähtöisyys ja yhdessä työskenteleminen keskeisinä osa-alueina siten, että tunnistetaan ammattilaisten erilaiset asiantuntijuusalueet.

Danielle D'Amourin ja kumppaneiden (2005) sekä Paula Petrin (2010) ovat käsitteellisesti jäsensineet moniammatillista yhteistyötä. Näitä jäsennyksiä käytetään aineiston analyysissä. D'Amourin ja kumppaneiden (2005) mukaan moniammatillista yhteistyötä määritellään usein seuraavien viiden käsitteen kautta: jakaminen, kumppanuus, keskinäinen riippuvuus, valta ja prosessi. Jakamiseen sisältyy vastuun, päätöksenteon, toimintafilosofian, arvojen, tiedon, suunnittelun ja interventioon jakaminen. Riippuvuus viittaa molempinpuoliseen riippuvuuteen, joka nousee yhteisestä halusta vastata asiakkaan tarpeisiin. Kumppanuuteen kuuluvat avoin ja rehellinen kommunikaatio, keskinäinen luottamus ja kunnioittaminen sekä yhteiset tavoitteet. Vallan jakaminen nähdään todelliseksi kumppanuudeksi, jolle on ominaista valtaa omaavien osallistujien tunnistaminen ja voimaantumisen. Valta perustuu tietoon ja sen jakamiseen sekä asiantuntijuuteen pikemminkin kuin tehtäviin tai nimikkeisiin. Moniammatillinen yhteistyö nähdään myös kehittyväksi, vuorovaikutukselliseksi, muuttavaksi ja ihmisten väliseksi prosessiksi, joka strukturoi kollektiivista toimintaa. Moniammatillisen yhteistyön kehittyminen voidaan kuvata prosessina, joka alkaa neuvottelusta ja jatkuu

jaettuun suunnitteluun ja interventioon.

Petrin (2010) tekemän analyysin mukaan moniammatillinen yhteistyö sisältää kolme ominaisuutta, jotka ovat prosessi, jakaminen ja yhdessä työskentely. Prosessi on luonteeltaan monen alan vuorovaikutuksellinen ja ajan kuluessa kehittyvä prosessi, jonka keskiössä on asiakkaan auttaminen. Jakaminen sisältää jaetut tavoitteet, jaetun vastuun, yhteisen päätöksenteon ja jaetun vallan. Yhdessä työskentely merkitsee jokaisen ainutlaatuisen ja tärkeän osaamisen huomioimista. Edellä esitetyistä käsitteellisistä jäsennyksistä on nähtävissä, että käsitteellistykset ovat pitkälti samansisältöisiä. Tässä tutkimuksessa moniammatillista yhteistyötä jäsennetään tiedon jakamista, kumppanuutta ja luottamusta koskevien käsitteiden kautta, jotka tulivat analyysissä keskeisimmiksi esille.

Tutkimusten näkökulmat moniammatilliseen yhteistyöhön lastensuojeluilmoitusprosessissa

Tutkimuksen perusteella moniammatillinen yhteistyö voi tarkoittaa yksisuuntaista tietojen vaihtoa, jossa lastensuojeluilmoituksen tekijä antaa tietoa lastensuojeluilmoituksen vastaanottajalle ilman muuta yhteistyötä (Ellonen 2010b; Kivinen 1994). Odotukset moniammatilliseen yhteistyöhön lastensuojelussa koskevat mahdollisuutta konsultoida ja saada tukea akuuteissa tilanteissa (Flatherty & al. 2004) ja tiedon saamista tapauksen käsittelyn etenemisestä lastensuojelussa (Feng & al. 2010; Ellonen 2010b). Lastensuojeluilmoituksia tehneet työntekijät esittävät kritiikkiä konsultaatioavun ja riittävää tuen saamista kohtaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä tilanteissa, joissa he pohtivat lastensuojeluilmoituksen tekemistä (Feng & al. 2010). Yhteydenoton lastensuojeluilmoituksen tekijän ja vastaanottajan välillä on havaittu lisäävän jaetun tiedon määrää (Alvarez & al. 2005). Lastensuojeluilmoituksia koskeva yhteistyö voi vaihdella suuresti kommunikoimiseen ja tiedonvaihtoon keskittyvästä tilannesidonnaisesta toiminnasta hyvin koordinoituun yhteistyöhön (Ellonen 2010b).

Lastensuojeluilmoitusten tekemistä voivat vaikeuttaa monet lastensuojelua koskevaan tietopohjaan ja moniammatillisen yhteistyö lähtökohtiin liittyvät tekijät. Lastensuojeluilmoitusvelvollisilla on havaittu tiedon ja koulutuksen puutetta lasten-

suojeluilmoituksen tekemistä koskevista menetelytavoista (Alvarez & al. 2005; Ellonen 2010b) sekä lasten laiminlyönnin ja pahoinpitelyn havaitsemisesta (Flaherty & al. 2004; Inkilä & al. 2016; Ellonen 2010a). Lastensuojeluilmoitusvelvollisilla olevat kielteiset kokemukset lastensuojelun ammattilaisten toiminnasta voivat vaikuttaa lastensuojeluilmoituksen tekemiseen. Tällaiset kokemukset voivat koskea esimerkiksi huolta siitä, kuinka lastensuojelu kykenee tunnistamaan lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa (Flaherty & al. 2004), perheen tilanteen arvioimista ja avun saamista lastensuojeluilmoituksen jälkeen (esim. Ellonen 2010b; Chanmugam 2009; Ellonen & Pösö 2014). Lisäksi lastensuojeluilmoituksen tekemisestä pelätään voivan olla kielteisiä seurauksia asiakkaille ja työntekijöille (Alvarez & al. 2005) ja voivan heikentää asiakassuhdetta (Ellonen & Pösö 2014; Ellonen 2010a). Lastensuojeluilmoitus tehdään usein vasta silloin, kun on saatu riittävästi näyttöä lapsen kokemasta kaltoinkohtelusta (Ellonen & Pösö 2014). Lastensuojeluilmoituksen tekemistä harkitsevan organisaation sisäiset yhteistyön puutteet osaltaan vaikeuttavat lastensuojeluilmoituksen tekemistä (Feng & al. 2010).

Yhteistyön tekemistä lastensuojeluilmoitusvaiheessa on havaittu edistävän selkeiden toimintamallien, yhteisten koulutusten ja moniammatillisuuden omaksumisen työn ideologiaksi. Lastensuojeluilmoitusten ja niihin liittyvien konsultti- ja tiopuheluiden määrän on havaittu lisääntyneen työntekijöiden tutustuttaessa toisiinsa ja saadessa tietoa lastensuojelutyöstä. (Ellonen 2010a.)

Moniammatillinen yhteistyön määrä on havaittu usein vähäiseksi ja työskentelyn tapahtuvan monesti sektoreittain lapsiperheitä tukeissa palveluissa (Rantala 2002; Perälä & al. 2014). Marja-Leena Perälä ja kumppanit (2011) ovat havainneet lasten ja perheiden palvelujen integraation jäävän useimmiten tiedon vaihtamisen ja yhteistyön tasolle ilman varsinaista yhteistä toimintaa tai täydellistä integraatiota. Moniammatillisessa yhteistyössä on Tiina Muukkoson (2015) mukaan haaste siirtyä rinnakkain toimimisesta yhteiseen tekemiseen. Moniammatillisen yhteistyön kehittämisen ja tekemisen on havaittu edellyttävän muutoksia totutuissa toimintatavoissa, avointa ja sallivaa ilmapiiriä sekä dialogista lähestymistapaa (Isoherranen 2012). Johdon tuki sekä toimivat yhteistyön rakenteet ja prosessit sekä asiakkaiden tarpeista lähtevän kehittäminen luovat edellytyksiä yhteistyön tekemiselle (Kuorilehto 2014). Toisen

työn tunteminen ja yhteiset työmenetelmät niin ikään luovat tärkeitä edellytyksiä työskentelyn onnistumiselle. (Kuorilehto 2014.) Lisäksi toimijoiden keskinäisen luottamuksen on havaittu olevan peruselementti yhteistyön onnistumiselle (Muukkonen 2015; Darlington & al. 2004).

Edellä tarkasteltujen tutkimusten pohjalta moniammatillisen työn edellytykset muodostuvat monien ja eri tasoilla toimivien asioiden samankaltaisesta toteutumisesta. Näitä ovat esimerkiksi organisaation johdon tuki, yhteisesti sovitut toimintatavat ja toisten asiantuntijuuden tunteminen sekä henkilökohtaisella tasolla yhteistyön merkityksen havaitseminen ja rohkeus ylittää omia rajoja. Satu Vainisen (2011) mukaan lastensuojelun sosiaalitoimen kanssa tehtävään moniammatilliseen yhteistyöhön tuo lisähaasteen sosiaalitoimeen sisältyvä kontrollin ulottuvuus. Sosiaalitoimen työntekijä voidaan nähdä erityisosaajana, jota tarvitaan silloin, kun lastensuojelun tarpeen kontrollointia vaaditaan. Tällaiset odotukset voivat johtaa sosiaalitoimen työntekijän pitäytymiseen konsultin ja kontrollin roolissa, joka voi estää moniammatillisen toimintamallin kehittämistä.

Aineisto ja menetelmät

Artikkeli pohjautuu lastensuojelun tutkimus- ja kehittämishankkeeseen (LaskeTut) tehtyyn lastensuojeluilmoituksen tekemistä koskevaan tutkimukseen. LaskeTut-hanke oli sosiaali- ja terveysministeriön rahoittama hanke, joka toteutettiin Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksella vuosina 2013–2015. Hankkeen taustalla oli sosiaali- ja terveysministeriön asettaman selvitysryhmän tekemät *Toimiva lastensuojelu* -raportit.

Tutkimuksen aineisto koostuu lastensuojeluilmoituksia tekevien tahojen 11 fokusryhmähaastattelusta. Fokusryhmähaastatteluita kolme oli äitiys- ja lastenneuvolan, kaksi varhaiskasvatuksen, kaksi koulun ja neljä erikoissairaanhoidon (lastenpsykiatria, nuorisopsykiatria, lastentaudit ja ensiapupäivystys) henkilöstölle. Haastateltavia oli kaikkiaan 62 työntekijää, jotka edustavat kahdeksaa eri ammattikuntaa: lääkäreitä, psykologeja, sosiaalitoimen työntekijöitä, opettajia, sairaanhoitajia, terveydenhoitajia, lastenhoitajia ja lastentarhanopettajia. Ensiapupäivystyksessä tehtyyn haastatteluun osallistui vain yksi henkilö ja muihin fokusryhmähaastatteluihin 3–11 henkilöä. Tutkimuksen toteuttamiseksi organisaatioista haettiin tutkimus-

luvut ja käytännön järjestelyistä sovittiin yksiköiden esimiesten kanssa.

Haastateltavia pyydettiin valitsemaan etukäteen yhteensä noin neljä erilaista lastensuojeluilmoitustapausta, jotka olivat tapahtuneet viimeisten kahden vuoden aikana. Tapausten toivottiin sijoittuvan useampaan ryhmään seuraavista: onnistunut lastensuojeluilmoitusprosessi, vaikea tai ongelmallinen lastensuojeluilmoitusprosessi, ilmoituksen tekemistä oli harkittu ja lastensuojeluilmoitusta ei oltu tehty, lastensuojeluilmoituksen tekemistä harkitaan parhaillaan tai muunlainen tapaus. Haastattelut toteuttivat LaskeTut-hankkeen tutkija ja LasSe-hankkeen¹ työntekijä. Haastattelijat sopivat etukäteen, että tutkija toimii ensisijaisena haastattelijana ja LasSe-hankkeen työntekijä esittää täydentäviä kysymyksiä sekä seuraa haastattelun etenemistä. Fokusryhmähaastattelut kestivät keskimäärin kaksi tuntia. Haastateltavat kertoivat yhteensä 37 lastensuojeluilmoitustapausta. Litteroidun haastatteluaineiston kokonaissivumäärä on 314 sivua. Aineisto anonymisoitiin litterointivaiheessa. Aineistositaattien lopussa oleva numero viittaa fokusryhmähaastattelun numeroon.

Kaikki haastateltavat olivat tehneet lastensuojeluilmoitustapausten valintaa jo etukäteen. Joissain haastatteluissa haastateltavat olivat valinneet useampia lastensuojeluilmoitustapauksia ja he haastattelun kuluessa keskenään neuvotellen tekivät lopulliset valinnat. Jokaisessa haastattelussa kerrottiin onnistuneeksi koetusta lastensuojeluilmoitusprosessista, mutta negatiiviseksi koetut kokemukset olivat myönteisiä enemmän pinnalla. Lisäksi muutama tapaus oli sellainen, joissa oli harkittu lastensuojeluilmoituksen tekemistä, mutta sitä ei ollut tehty. Vaikeaksi koetut lastensuojeluilmoitusprosessit koskivat yhteistyöongelmia suhteessa asiakkaisiin, lastensuojeluun ja muihin ammattilaisiin. Ongelmallisiksi koettujen asioiden runsas esiintyminen voi liittyä siihen, että ne voivat jäädä painamaan mieltä ja haastattelu antoi tilaisuuden niistä kertomiseen.

Haastattelut etenivät siten, että aluksi yksi tai kaksi haastateltavaa kertoi lastensuojeluilmoitustapausten etenemisestä lyhyesti. Sen jälkeen haastattelija esitti tarkentavia kysymyksiä haastattelurungon pohjalta koskien huolen heräämistä, toimintaa kollegoiden, asiakkaiden ja lastensuojelutyöntekijöiden kanssa, tilanteen etenemistä lasten-

suojeluilmoituksen tekemiseen ja lastensuojeluilmoituksen sisältöä. Haastateltavat olivat puheliaita ja haastattelijoiden tehtävänä oli lähinnä esittää tarkentavia kysymyksiä. Haastattelut erosivat toisistaan jonkin verran sen suhteen, kuinka paljon haastattelussa mukana olevat osallistuivat keskusteluun. Varhaiskasvatuksessa, koulussa ja erikoissairaanhoidossa tehdyissä fokusryhmähaastatteluissa oli tyypillistä, että yksi tai kaksi työntekijää aluksi kertoivat tapauksesta, mutta muut tunsivat tapauksen hyvin ja osallistuivat keskusteluun aktiivisesti. Neuvolassa työskentelevät osallistuivat vähemmän toistensa kertomuksiin verrattuna muihin haastatteluihin. Haastattelussa saadun vaikutelman perusteella neuvolan terveydenhoitajat jakavat lastensuojeluilmoitukseen liittyviä asioita keskenään vähän ja he toivat esille yksinäisyyden kokemuksia lastensuojeluilmoitustapausten käsittelyssä.

Aineiston analyysi eteni aineistolähtöisesti moniammatillisen työn käsitteellistystä peilaten (D'Amour & al. 2005; Petri 2010). Analyysia voidaan kutsua teoriaaohjaavaksi sisällönanalyysiksi (esim. Tuomi & Sarajärvi 2009). Tapauksia yhdisti lastensuojeluilmoitusprosessin vaihteellisuus. Prosessin vaiheita muodostui aineiston perusteella neljä: huolen herääminen, huolen herättämä toiminta, lastensuojeluilmoituksen tekeminen sekä lastensuojeluilmoitukseen reagoiminen ja yhteistyö. Tapaukset järjestettiin vaiheiden mukaiseen, kronologiseen järjestykseen tapaus kerrallaan. Tässä artikkelissa syvennymme lastensuojeluilmoituksen tekemisen vaiheeseen sekä ilmoituksen tekoa seuraaviin kokemuksiin yhteistyöstä lastensuojeluilmoitusprosessissa.

Aineistosta koodattiin ilmoituksen tehneen työntekijän ja lastensuojelun välistä yhteistyötä koskevat kohdat. Yhteistyötä kuvaaviksi alakategorioiksi aineistosta muodostui tiedon jakaminen, informanttina toimiminen, ohjaus ja neuvonta, luottamus ja raja-aidat. Muotoutuneet alakategoriat ryhmiteltiin kolmeen yläkategoriaan, joita olivat tiedon jakaminen, kumppanuus ja luottamus. Tiedon jakaminen sisältää tiedon ja informanttina toimimisen. Jakaminen viittaa tiedon välittämistä koskeviin näkökulmiin. Kumppanuuteen kuuluvat ohjaamiseen, neuvontaan ja tukeen liittyvät osa-alueet, jotka kuvaavat myös konkreettista yhteistyötä koskevia tekijöitä. Luottamuskategoriaan sisältyy luottamuksellisen suhteen näkökulma sekä luottamuksen raja-aitoja kuvaavat näkökulmat.

Analyysin tulokset esitetään kolmen monia-

¹ LasSe – lastensuojelutarpeen selvittämisen kehittäminen Väli-Suomessa -hanke 1.4.-2013 – 31.10.2015.

mmatillista yhteistyötä koskevan alaluvun kautta: tiedon jakaminen, kumppanuus ja luottamus. Tietoon ja sen jakamiseen liittyvät teemat tulivat vahvasti esille kussakin fokusryhmähaastattelussa käsitellyssä tapauksessa, ja se näyttäytyi tärkeänä teemana lastensuojeluilmoitusprosessissa moniammatillisen yhteistyön näkökulmasta. Tiedon jakamista tarkastellaan laajempaan kokonaisuuteen kuin pelkästään lastensuojeluilmoituksen sisältämänä tietona. Työntekijöiden välinen kumppanuus ilmenee kumppanuutta ja yhteistyötä koskevin kokemuksina ja odotuksina sekä konkreettisena toimintana. Luottamus näyttäytyi aineiston perusteella sensitiivisenä asiana, ja sen rakoi-lua koettiin aineiston tapauksissa esimerkiksi perheen tilannetta koskevien näkemyserojen vuoksi. Luottamuksen ja koetun epäluottamuksen näkökulmat kietoutuivat myös tiedon jakamiseen sekä eri ammattiryhmien välisiin raja-aitoihin.

Tiedon jakaminen

Tiedon jakaminen liittyy tiiviisti lapsen tilannetta koskevan huolen johdosta tehtävään yhteistyöhön ja tiedonkulkuun lastensuojeluilmoituksen tekävän viranomaisen ja sosiaalityöntekijän välillä. Tiedon jakamiseen liittyy lastensuojeluilmoitusten yhteydessä velvoittava ulottuvuus. Haastateltavat kuvasivat heillä olevan tietoa, jonka he olivat lastensuojelulain perusteella velvoitettuja antamaan sosiaalityöntekijälle. Lastensuojeluilmoitus tehtiin aineiston tapauksissa usein siten, että lasta koskeva huoli välitettiin sosiaalityöntekijälle kirjallisesti ilman vuorovaikutusta. Sama taho saattoi tehdä useita lastensuojeluilmoituksia ilman muuta yhteistyötä lastensuojelun kanssa.

Koskaan ei mitään kuulu takasin päin. Et mä en tiedä yhtään sieltä lastensuojelusta, et mitä siellä on tapahtunut ja mitä siellä on tehty, onko siellä tuki, kauanko siellä ollaan. (8)

Useissa fokusryhmähaastatteluissa käsitellyissä tapauksissa ilmeni puutteita tiedon jakamisen näkökulmasta. Ilmoittajatahoilla oli tiedon jakamisen puuttumiseen kytkeytyvä epätietoisuuden kokemus lastensuojelun toiminnasta. Tiedon jakamiseen liittyvät pulmat eivät aina liittyneet yhteistyökäytäntöjen heikkoon toteutumiseen, vaan taustalla vaikuttivat myös asiakkaiden toiveet ja näkökulmat, joiden huomioimiseen työskentelyssä pyrittiin. Asiakkaat saattoivat toivoa, että ilmoi-

tuksen tekijä ei osallistu lastensuojelun kanssa pidettävään neuvotteluun. Haastatteluissa tuli myös esille epäselvyyttä siitä, tuleeko lastensuojelun sosiaalityöntekijän antaa tietoja muille viranomaisille. Puutteellisen tietojen jakamisen nähtiin vaikuttavan negatiivisesti ilmoittajatahon toimintaan asiakkaan asian edistämiseksi:

Tulee lisää ongelmia, otetaan lastensuojelu mukaan, nii sit monta kertaa siitä jää siitä yhteistyöstä ulkopuolelle, niin että se tietosuoja tiukkenee ja ei enää pysty ihan yhtä hyvin toimimaan sen asiakkaan asian edistämiseksi. (2)

Haastatteluissa ilmeni, että lastensuojeluilmoitusten kautta jaettavan tiedon laatu vaihteli paljon: se koostui joko yleisluontoisista maininnoista tai hyvinkin tarkkoista ja konkreettisista tapahtumien kuvauksista. Lastensuojeluilmoitukset sisälsivät haastateltavien kertoman perusteella harvoin tietoa siihen mennessä annetusta tuesta. Lapsen ja perheen tilanteen kuvaamista kirjallisessa muodossa lastensuojeluilmoitukseen ei myöskään pidetty aina helppona asiana, vaan sen sijaan toivottiin yhteistä keskustelua asian tiimoilta. Haastattelussa tuli esille, että lastensuojeluilmoitus voi olla niukka myös sen vuoksi, että sitä ajatellaan täydennettävän tekemällä yhteistyötä.

Kirjotin nää, että hän ei kerro lapsen hoidosta mitään. Mitä lapsi syö. (...) Kerroin tän lapsen ilmettömyyden ja sit justiin sitä huoli ku alko siitä painonnousu kehityksestä paino laski. (...) Äiti väitti, että lapsi ei halua syödä. (...) Tiukkaan sävyyn puhuu pienelle ja ei anna lelujen kanssa leikkiä. (...) Sitte [äidillä] siitä vihapuhetta ja semmosta aggressiivista käytöstä. (2)

Pitää jatkos miettiä, että miten se lastensuojeluilmoitus rakentuu, ettei käy näin, että tulee ihan erilaiset näkemykset [perheen tilanteesta]. (10)

Aineistoa analysoitaessa verrattiin haastateltavien kertomia kuvauksia lapsen ja perheen tilanteesta siihen, mitä haastateltavat kertoivat lastensuojeluilmoitusten sisältämästä tiedosta. Lastensuojeluilmoitus saattoi kuvausten perusteella sisältää selvästi vähemmän tietoa lapsen ja perheen tilanteesta kuin mitä haastattelussa tuli esille. Mikäli lastensuojeluilmoituksen lisäksi ei tehty yhteistyötä, saattoi sosiaalityöntekijälle siirtyä murto-osa tiedoista, jotka mahdollisesti olisivat oleellisia lapsen tilanteen arvioinnin kannalta.

Tietojen jakamiseen liittyi kiinteästi yhteistyön tekemistä ja kumppanuutta koskevia toiveita ja odotuksia. Käytännöt vaihtelivat paljon sen suhteen, jaettiin tietoa lastensuojeluilmoituksen li-

säksi myös puhelinkeskustelussa ja osallistuiko ilmoituksentekijä yhteisiin lastensuojeluilmoituksen johdosta pidettyihin asiakasneuvotteluihin lastensuojelussa.

Kumppanuus

Kumppanuutta ilmeni lastensuojeluilmoitusprosessia tarkastellessa sen eri vaiheissa yhteistyötä koskevissa toiminnoissa, kuten konsultaatiopuheluissa ja neuvotteluissa. Kumppanuutta kuvattiin tasavertaisena ja vastavuoroisena keskusteluna sekä osallistumisen kokemuksena. Haastattelutavat toivat kuitenkin esille enemmän kokemuksia yhteistyön puutteista kuin onnistumisista. Tämä voi liittyä niin kerrottujen lastensuojeluilmoitustapausten valikoitumiseen kuin yhteistyökäytäntöjen puuttumiseen. Yhteistyössä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa kerrottiin myönteisenä kokemuksena esimerkiksi lastensuojeluilmoitusten jälkeen pidettävistä yhteisistä asiakastapaamisista.

Yhdeksässä tapauksessa lastensuojeluilmoituksen tekemistä harkinneet työntekijät olivat soitaneet lastensuojeluun saadakseen tukea ratkaisujen tekemiseen ja reflektointiin. Kokemukset konsultaatiopuheluista vaihtelivat. Haastattelutavat kertoivat kokemuksesta, jossa saivat vastaukseksi pelkästään pyynnön tehdä lastensuojeluilmoitus. Tämän ei koettu vastanneen konsultaatiopuheluille asetettuja odotuksia. Hyväksi koettua keskustelua kuvattiin tasaveroiseksi ja dialogiseksi keskusteluksi, jossa sosiaalityöntekijä antoi oman asiantuntemuksensa pohjalta käytännönläheistä tukea ja ohjausta lastensuojeluilmoituksen tekemiseen.

Mä en ikinä ainakaan konsultaatiost saanu yhtään mitään. Mä oon jonku kerran soittanu ja se on aina se vastaus, et tee lastensuojeluilmoitus. (...) Ois todella arvokasta, jos sieltä sais semmosta tukevaa konsultaatiota. (2)

Sinne [palveluohjaajalle] voi aina soittaa, et jos on vähän jostain epävarma. (...) Tukea sille omalle päätökselleen. Et sit hänki kertoo, mitä voi sille perheelle kertoa, et miten se tulee etenemään se prosessi ja mitä se oikeesti tarkoittaa. (3)

Kumppanuuteen liittyen tuotiin esille odotuksia toiminnan vastavuoroisuudesta lastensuojeluilmoitusvaiheessa ja sen jälkeisessä työskentelyssä. Odotukset koskivat esimerkiksi yhteydenpitoa, tietojen antamista, asiakkaan kanssa toimimista

ja yhteydenottopyyntöihin vastaamista. Sosiaalityölle voidaan asettaa myös ääneen lausumattomia odotuksia. Eräässä tapauksessa lapsen ja perheen asiakkuus ajateltiin siirtää lastensuojeluun tekemällä lastensuojeluilmoitus; lastensuojelun odotettiin ratkaisevan tilanteen, kun ilmoittajataholla ei ollut mahdollisuutta intensiiviseen työskentelyyn perheen kanssa.

Se [lastensuojeluilmoitus] tuli todella nopeasti ku aateltiin, että ei meillä oo mahdollisuutta niin intensiiviseen perheen kanssa työskentelyyn, kuin myös sitten se, että se ei oo meidän tehtävä näin konkreettista kotiin päin suuntautuvaa työtä tehdä. (10)

Haastattelujen perusteella eri toimijoiden toimintaa integroiva yhteistyö oli harvinaista. Käsiteltyjen tapausten perusteella viranomaisilla ei aina ollut selkeää käsitystä siitä, mitä he voivat odottaa toiselta toimijalta ja kenen vastuulle asiakasperheen auttaminen kuuluu. Lastensuojeluun myös kohdistettiin epärealistisia odotuksia heidän kyvystään toimia erittäin vaikeissa ongelmatilanteissa.

Minkälaisiks ihmeidentekijäks ne [sosiaalityöntekijät] koulutetaan ihan oikeesti. Ku me tehään sen saman perheen kans ja (...) me ei saada muutosta aikaan. Mut se on lastensuojelun työntekijä, niin me oletetaan, että sil on se taikasauva. (3)

Kumppanuuteen liittyvät yhteistyön odotukset koskevat lastensuojeluilmoituksen tekemiseen liittyvien asioiden lisäksi lastensuojeluilmoituksen käynnistämää työskentelyä. Monet ilmaisivat halunsa yhteistyöhön perheen, sosiaalityöntekijöiden ja muiden perheen parissa työskentelevien kanssa. Keskeiseksi yhteistyön muodoksi koettiin osallistuminen lastensuojeluilmoituksen johdosta tehtävään lastensuojelutarpeen selvitykseen. Parhaimmillaan yhteistyön koettiin toteutuvan moniammatillisena työskentelynä, jossa kumppanuus ilmeni yhdessä toimimisena sekä sopimuksena eri toimijoiden rooleista ja työnjaosta. Yhteistyön tekemiseen ja yhdessä toimimiseen liitettiin näkemys asiakkaille koituvista hyödyistä, kun eri toimijat työskentelevät saman päämäärän tavoittamiseksi. Ilmoittajan läsnäolon lastensuojelun neuvottelussa koettiin voivan hälventää vanhemman pelkoja lastensuojelua kohtaan. Lisäksi osallistumisen koettiin mahdollistavan ilmoittajan työskentelyn integroitumisen muuhun tukeen perheelle. Monissa tapauksissa haastatellut työntekijät tapasivat perhettä useita kertoja ennen las-

tensuojeluilmoitusta ja sen jälkeen. Tämän työskentelyn huomioiminen lastensuojelussa oli haastateltavien mukaan vaihtelevaa, ja he kokivat turhautumista, jos kokivat sen jäävän huomioimatta.

Käytäntö, että se joka tekee sen ilmoituksen ja kirjottaa sen, että hänet kutsuttaisiin siihen [lastensuojelutarpeen selvityksen] alotuspalaveriin, niin se on oikeestaan aika uusi asia. (3)

Loppuhoitoneuvottelu, johon kutsuttiin sit lastensuojelu mukaan. (...) Tavallaan sellanen hyvä kokemus, että otettiin reilusti puheeks ne mitkä oli huolen aiheet ja äiti halus tehdä yhteistyötä (10)

Lastensuojeluilmoitusta seuranneesta yhteistyöstä oli myös kokemuksia epätasa-arvoisesta kumppanuudesta. Ilmoittaja saattoi saada luvan osallistua vain lastensuojelutyössä järjestetyn neuvottelun alkuvaiheeseen huolen informoijan roolissa ilman mahdollisuutta osallistua muuhun keskusteluun. Epätasa-arvoiseen kumppanuuteen kytkeytyi myös tiedon jakamisen kysymykset. Tällaisia tilanteita leimasi kokemus epäreilusta kohtelusta.

Meidät työnnettiin vaan sivuun (...) jäätin täysin ulkopuoliseksi kuitenkin tän asian suhteen, vaikka lapsi oli täällä meidän kanssa. (4)

Ikäviä kokemuksia, että [neuvottelussa] esimerkiksi ei kysytäkään kertaakaan, että mitä mieltä sinä olet tai mikä sinulla on huolena. (...) Sitte kun on terveydenhoitaja kertonu, mistä hän on huolissaan, nyt sinä voitkin poistua. (...) Vanhempi on itse toivonu, että terveydenhoitaja tulee. (2)

Yhteistyökäytäntöjen kerrottiin kehittyneen erityisesti lastensuojeluilmoituksen jälkeisessä lastensuojelutarpeen selvitysvaiheessa lastensuojelussa, jossa ilmoittajataho saattoi olla mukana.

Luottamus

Luottamus lastensuojeluilmoitustapausten yhteydessä ilmeni muun muassa ilmoittajan ja lastensuojelutyöntekijän välisessä suhteessa sekä sekä kokemuksissa perheen tilanteesta tehtyjen johtopäätösten luotettavuudesta. Luottamuksen rikoutuminen saattoi vaikuttaa lastensuojeluilmoituksen tekemiseen nostaen sen tekemisen kynnystä. Luottamus tuli esille myös määriteltäessä ammattiryhmien välisiä raja-aitoja.

Lastensuojelun taholta tuleva luottamus koettiin tärkeäksi. Lastensuojeluilmoituksen tekijällä

ja lastensuojelulla olevat erilaiset käsitykset perhetilanteesta eivät tarkastelluissa tapauksissa välttämättä johtaneet niiden moniammatilliseen yhteiseen tarkasteluun, vaan sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden ja arvioinnin luotettavuuden epäilemiseen. Luottamus pöytä saatiin kokea molemmien suuntaiseksi. Haastateltavilla oli myös kokemusta, etteivät sosiaalityöntekijät luottaneet heidän näkemykseen perheen tilanteesta.

Oli 3 kuukauden ikäinen vauva. (...) Tulkinta oli niin eri siitä samasta vauvasta. Meidän mielestä se oli vakava, totinen, iloton vauva. Ja he kerto, et kuinka ilonen ja ilmeikäs tää vauva on. (...) Heidän näkemys on, että ei oo minkäänlaista vuorovaikutuspulmaa eikä kiintymyssuhteen pulmaa. (10)

Näkemyserot johtivat luottamuksen kyseenalaistamiseen. Perhetilannetta koskevat näkemyserot ilmenivät ilmoittajan näkökulmasta heidän ja lastensuojelun erilaisissa tulkinnoissa perheen ongelmien vakavuusasteesta. Haastateltavat kokivat tarkastelevansa tilannetta kokonaisvaltaisemmin ja omaavansa enemmän erityisasiantuntemusta verrattuna lastensuojeluun. Näkemyserojen kerrottiin koskevan esimerkiksi lapsen ja vanhemman välistä kiintymyssuhdetta, vauvan ravitsemusta, vanhempien kykyä ruokkia vauvaa ja huolehtia vauvasta sekä vanhemman päihdeongelmaa. Sosiaalityöntekijöiden nähtiin keskittyvän psyykkistä hyvinvointia enemmän perheen ulkoisten olosuhteiden tarkasteluun.

Nää tuli neuvolaan ja vauvan paino oli sitte jatkanu laskuaan. (...) Itki siis ihan nälkäänsä. (...) Mä olin soittanu sitte lastensuojeluun, et tää on nyt oikeesti. Mä en uskalla lähteä viikonlopun viettoon, ku tää vauva on siellä kotona. (...) Sosiaalityöntekijä sano, että hän konsultoi esimiestä ja ei ollut esimieheltä saanu tukea. (...) Lapsi oli otettu kiireellisesti huostaan viikonlopun aikana. (3)

Ammattiryhmien välisten raja-aitojen läheisyydessä toimiminen koettiin vaikeaksi. Sosiaalityöntekijöiden koettiin halunneen tehdä oma arvio perheen tilanteesta ilman lastensuojeluilmoituksen tekijän luomia ennakkokäsityksiä. Samalla ilmoittaja koki, että hänellä oleva tärkeä tieto voi jäädä hyödyntämättä. Haastateltavien kokemuksista välittyi raja-aitojen olemassaolo ja niihin liittyen luottamus pöytä ilmoittajien ja sosiaalityöntekijöiden välillä erityisesti silloin, kun yhteistyö koettiin vaikeaksi.

Luottamuksen rakoilu, epätietoisuus ja yhteistyön puuttuminen lastensuojelun sosiaalityön kanssa saattoi johtaa yhteydenottokynnyk-

sen nousemiseen ja jopa johtaa siihen, ettei lastensuojeluilmoitusta tehdä. Haastateltavat ennakoivat lastensuojelutyön toimintaa, sen vaikutuksia, asiakkaan tuen saamista ja onnistumisen mahdollisuuksia. Lisäksi tilanteeseen saattoi vaikuttaa ilmoituksen tekijän ennakointi asiakkaan reagoimisesta lastensuojeluilmoituksen tekemiseen.

Joka tietäis jotain siitä asiasta ja on nähnyt toistuvasti sen perheen, nii sitä ei pyydetä siihen paikalle, että sitä asiaa voitais käsitellä siinä saman pöydän äärellä. (...) Suurin pulma meillä ja mikä tekee työntekijästä hyvin varovaisen tekemään lastensuojeluilmoituksia, ku aattelee, et se haittaa sen asiakkaan tilannetta. (2)

Lastensuojeluilmoituksia tehneillä oli myös kokemusta siitä, ettei heidän tekemistä lastensuojeluilmoituksista oltu puhuttu asiakkaiden kanssa tarkoituksenmukaisella tavalla. He kokivat, että heidän näkemyksensä oli ymmärretty liian kapealaisesti tai heidän kertomiaan asioita oli käytetty väärin. Ilmoituksen tehnyt työntekijä olisi esimerkiksi itse halunnut olla paikalla, kun asiakkaan kanssa keskusteltiin ilmoittajan kertomista asioista. Ilmoittajat olivat selvästi loukkaantuneita sosiaalityöntekijälle ja kokivat luottamuspulaa.

[Sosiaalityöntekijä] oli käyttänyt niitä mun sanoja niin luku suoraan [ilmoituksen], mitä hän oli kirjoittanut ilmeisesti siitä mitä me puhuttiin puhelimesta. (...) Luku suoraan perheelle ilman et mä olin paikalla. (4)

[Sosiaalityöntekijän kirjoittamassa] yhteenvedossa (...) koin sen loukkaavana, että lastenpsykiatrialla ilmeisesti noussut huoli, kun koti on ollut niin sotkuinen. Mutta äiti on nyt siivonnut. (...) Nii ja sit ku siin oli vielä ihan selkeästi, että vanhempien jaksamisesta ei keskusteltu. Nii mun mielestä se tuntu käsittämättömältä. (10)

Viimeistä aineistolainausta koskevassa tapauksessa ilmoittaja kertoi lastensuojelun tulkinneen lastensuojeluilmoituksen koskevan kodin siisteyttä. Ilmoittaja kertoi näkevänsä perheen vaikeudet moninaisemmiksi ja tulleen väärin ymmärretyksi.

Tulosten yhteenvetoa

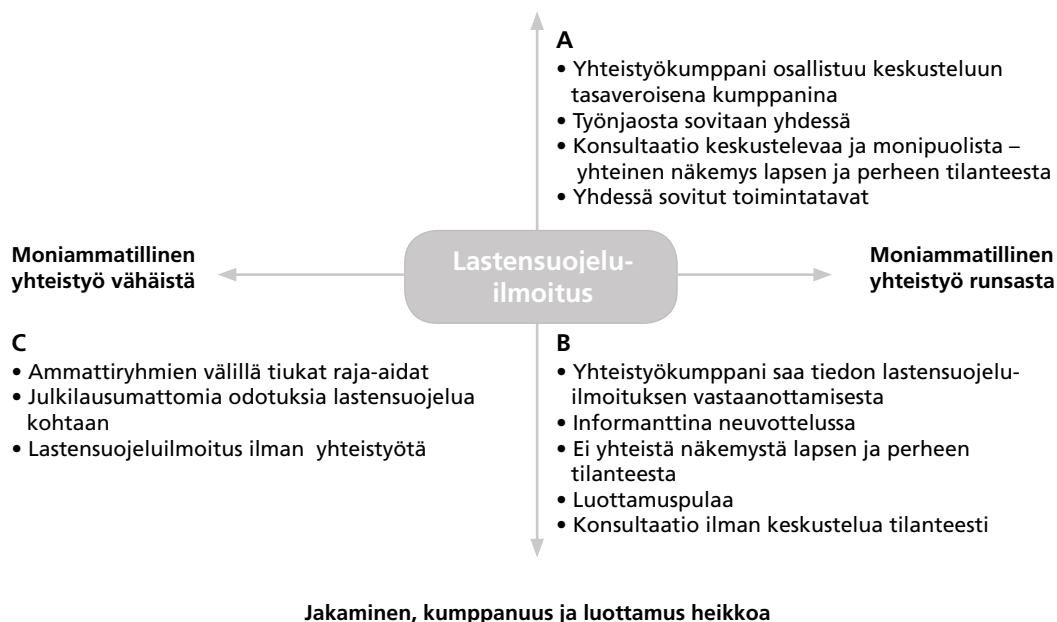
Moniammatillinen yhteistyö tuli aineiston kautta esille keskeisimmin kolmen teeman kautta, joita ovat tiedon jakaminen, kumppanuus ja luottamus. Keskeiset tulokset esitetään yhteenvedon omaisesti oheisessa kuviossa (kuvio 1). Pystyakselin kautta tarkastellaan tiedon jakamista, kumppanuutta ja luottamusta koskevia asioita ja niiden

esiintymisen vahvuutta. Vaaka-akseli kuvaa moniammatillisen yhteistyön määrää. Lastensuojeluilmoituksia koskevia tapauksia ei voida sijoittaa yhteen ryhmään kuuluvaksi, vaan yhteistyötä koskevat kokemukset saattoivat muuttua prosessin edetessä tai esimerkiksi toisen lastensuojeluilmoituksen myötä.

Moniammatillinen yhteistyö (A) koettiin runsaimpana silloin, kun työskentely oli luonteeltaan eri ammattilaisten välistä tasaveroista keskustelua, sisälsi yhdessä toimimista ja sovittuja toimintatapoja sekä yhteisiä moniammatillisia tapaamisia asiakkaiden kanssa, luottamusta toisen asiantuntijan näkemyksiin sekä lapsen ja perheen tilanteesta muodostui yhteiseksi koettu näkemys. Tällöin yhteistyötä kuvasi tasaveroinen, avoin kommunikatio, tiedon jakaminen ja luottamus sekä yhteiset tavoitteet lastensuojeluilmoitustilanteesta (esim. D'Amour & al. 2005; Petri 2010).

Vähäisemmäksi moniammatillinen yhteistyö (B) koettiin silloin, kun lastensuojeluilmoituksen tekijä ja lastensuojelu olivat yhteydessä toisiinsa, mutta yhteistyön vastavuoroisuutta kuvattiin vähäiseksi tai epätyydyttäväksi. Tällaisia tilanteita kuvasi vähäinen kohtaaminen, tiedon jakaminen ilman syvempää yhteistyösuhdetta ja yhteisen tavoitteen saavuttamista sekä luottamuksen rakoi-lu. Kokemukset liittyivät tilanteisiin, joissa lastensuojeluilmoituksen tehnyt sai tiedon lastensuojeluilmoituksen vastaanottamisesta, hän koki toimineensa tiedonantajana neuvottelussa ilman tasaveroista keskustelun mahdollisuutta, koki soittaneensa konsultaatiopuhelun saamatta toivomaansa keskusteluapua, eikä perheen tilanteesta muodostunut yhteistä näkemystä.

Moniammatillinen yhteistyö (C) oli vähäisintä silloin, kun eri viranomaisten välillä ei ollut keskusteluyhteyttä. Tämänkaltaisissa tilanteissa lastensuojeluilmoitusta koskevat tiedot vaihdettiin kirjallisesti ilman konkreettista vuorovaikutusta, lastensuojelun toiminnasta oltiin epätietoisia sekä ilmoittajataholla saattoi olla lastensuojelutyöhön kohdistuvia julkilausumattomia oletuksia ja odotuksia. Tällaisissa tilanteissa ilmoittajataho ei saanut tietoa lastensuojeluilmoituksen käynnistämästä työskentelystä eikä ollut itse yhteydessä lastensuojeluun ilmoituksen jälkeen.

Kuvio 1. Moniammatillinen yhteistyö lastensuojeluilmoitustapauksissa.

Johtopäätöksiä

Artikkelin tarkoituksena oli tarkastella moniammatillista yhteistyötä lastensuojeluilmoitusprosessissa ilmoitusvelvollisen ammattilaisen näkökulmasta. Haastatteluissa ei ollut mukana lastensuojeluilmoituksen vastaanottavan lastensuojelun tai asiakkaiden näkökulmia, jotka todennäköisesti olisivat laajentaneet yhteistyötä koskevia ulottuvuuksia.

Moniammatillisen yhteistyön tuloksia tarkasteltiin kolmen aineistosta käsin tarkastellun käsitteen kautta, joita ovat tiedon jakaminen, kumppanuus ja luottamus (D'Amour & al. 2005; Petri 2010). Tiedon jakaminen ilmeni erityisesti lasta ja perhettä koskevan tiedon jakamisena lastensuojelulle sekä osassa tapauksissa tämän tiedon jakaminen oli molemminsuuntaista. Ammattilaisten kumppanuutta kuvasi kokemus yhteistyön tekemisestä, osallistumisesta ja keskustelusta. Kumppanuuteen liittyi myös päivittäisiä odotuksia eli kumppanuutta ei tarvita, vaan lastensuojelu pystyisi ratkaisemaan vaikean tilanteen ilman yhteistyötä ilmoittajan kanssa. Ilmoituksen tekijän osallistuminen

työskentelyyn mahdollistaa yhteisen suunnittelun ja työskentelyn jakamisen. Ammattilaisten keskinäinen kumppanuus liittyi läheisesti vuorovaikutukselle tärkeisiin asioihin kuten tasa-arvoisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemuksiin. Lisäksi moniammatilliseen yhteistyöhön liittyi vallan ulottuvuus, joka tuloksissa sisältyy osaksi kumppanuutta. Vallankäytön voi nähdä ilmenneen esimerkiksi niissä ratkaisuissa, kutsutaanko ilmoittajaa yhteisiin neuvotteluihin ja mahdollistetaanko hänen osallistumisensa tasaveroisena kumppanina. Kumppanuutta ja luottamusta tarkasteltiin tässä artikkelissa erikseen, vaikka D'Amour kumppaneineen (2005) jäsentää luottamuksen osana kumppanuutta. Luottamus ja sen puute ilmenivät lapsen tilannetta koskevien käsitysten yhteneväisyydessä ja sitä koskevissa eroissa sekä ilmoittajan antaman tiedon luottamukselliseksi koetussa käsittelyssä suhteessa asiakkaisiin (Vulliamy & Sullivan 2000).

Moniammatillinen yhteistyö oli tarkastelluissa lastensuojeluilmoitustapauksissa usein vähäistä ja luonteeltaan vakiintumatonta. Yhteistyön määrä ja integroituminen ilmoittajan ja lastensuojelun välillä vaihteli runsaasti tässä tutkimuksessa ja

samankaltaisen havainnon on tehnyt myös Noora Ellonen (2010b). Haastatteluihin on mahdollisesti valikoitunut lastensuojeluilmoitustapauksia, joissa yhteistyö koettiin erittäin ongelmalliseksi.

Lastensuojeluilmoituksen tekeminen tapahtuu sekä instituutioiden välillä että institutionaalisen toimintana suhteessa asiakkaisiin. Instituutioiden välisiä rajoja muokataan ja sovitellaan esimerkiksi silloin kun kaksi instituutiota tekee yhteistyötä (Enroos 2014), kuten lastensuojeluilmoitusta tehtäessä. Lastensuojeluilmoitusprosessissa ylittää Pösön (2010) määrittelemä institutionaalinen raja puututtaessa perheiden elämään. Rajan ylittämistä ei voi määrittää tarkasti, vaan se voi tapahtua monissa eri vaiheissa ja vähitellen huoletumisten ja puuttumisten kautta. Rajaa ylitetään keskusteltaessa perheen tilanteesta paitsi perheenjäsenten ja kollegoiden kanssa niin myös konsultoitaessa sosiaalityöntekijää perheen tilanteesta ja lastensuojeluilmoituksen tekemisestä.

Lapsiperheiden tilanteisiin liittyvä moniammatillinen yhteistyö on suhdetyötä, jossa kohtaavat toisensa erilaisissa instituutioissa ja erilaisen koulutuksellisen ja ammatillisen taustan omaavat ihmiset. Ellosen (2010b) tutkimuksen mukaan konsultaatiokeskustelut koskevat usein näytön riittävyttä lastensuojeluilmoituksen tekemiseksi. Myös tämän tutkimuksen mukaan ilmoittajat halusivat saada vahvistusta näkemyksilleen siitä, tulisiko lastensuojeluilmoitus tehdä. Moniammatillisen yhteistyön rakentumista, siinä esiintyvää kumppanuutta ja luottamusta lastensuojeluilmoitusprosesseissa ei voi selittää millään yksittäisellä tekijällä. Ne muodostuvat prosesseista ja moniammatilliseen yhteistyöhön vaikuttavista tekijöistä (D'Amour & al. 2005).

Moniammatillisella yhteistyöllä tarkoitetaan eri alojen asiantuntijoiden välistä vuorovaikutusta asiakkaan parhaaksi tietoa ja osaamista jakaa (esim. Isoherranen 2012; Pärnä 2012). Lastensuojeluilmoitusprosessiin ei välttämättä sisälly yhteistyötä ilmoittajan ja vastaanottajan välillä, kuten

on todettu myös muissa tutkimuksissa (Ellonen 2010b; Kivinen 1994). Tässä ja muissa tutkimuksissa tulee esille lastensuojeluilmoituksia tekevien toive yhteistyöstä lastensuojelun kanssa sekä toive tiedon saamisesta siitä, mitä tapahtuu lastensuojeluilmoituksen tekemisen jälkeen (Feng & al. 2010; Ellonen 2010b; Vulliamy & Sullivan 2000). Tulosten mukaan lastensuojeluilmoitus voi sisältää niukasti tietoa lapsen ja perheen tilanteesta verrattuna ilmoittajalla olevaan tietoon, mutta sitä voidaan täydentää tekemällä yhteistyötä. Yhteistyön on todettu auttavan lisäämään lastensuojeluilmoitusta koskevaa tietoa (Alvarez & al. 2005).

Tutkimuksen toteutusvaiheessa tuli voimaan uusi sosiaalihuoltolaki (SHL 1301/2014), jonka mukaan on mahdollisuus asiakkaan luvalla tehdä yhteydenotto sosiaalihuollon tuen tarpeesta (STM 2016). Vaihtoehtoisesti voi tehdä lastensuojelualan mukaisen lastensuojeluilmoituksen yhteistyössä asiakkaan kanssa tai ilman asiakkaan lupaa (LSL 417/2007). Lakimuutokset eivät tulleet esille haastatteluaineistossa, joka koski ajankohtaa ennen lakimuutoksia. Kahdessa eri laissa olevat säädökset voivat vaikeuttaa lainsäädännön soveltamista. Säädos sosiaalihuoltolain mukaisesta yhteydenotosta voi madaltaa kynnystä yhteistyön tekemiseen ja edesauttaa asiakkaiden avun saamista varhaisessa vaiheessa. Lakimuutosten vaikutuksista lastensuojeluilmoituksen ja moniammatilliseen yhteistyöhön on tarpeen tehdä tutkimusta jatkossa.

Tutkimuksen tulosten perusteella on tarvetta jatkaa moniammatillisen työskentelyn kehittämistä ja tutkimista edelleen (myös Perälä & al. 2011). Lastensuojeluilmoituksen tekovaiheessa ja sen jälkeisessä työskentelyssä on tulosten pohjalta tärkeä kiinnittää huomiota tiedon kokonaisvaltaiseen jakamiseen ja yhteistyön integroimiseen. Olisi tärkeä myös panostaa riittävästi yhteistyön esteiden poistamiseen (esim. Perälä & al. 2011). Samalla on tärkeä arvioida yhteistyön tarvetta ja niitä tilanteita, joissa yhteistyöhön ei ole tarvetta.

Saapunut 23.6.2016
Hyväksytty 2.5.2017

KIRJALLISUUS

- Alvarez, Krisann M. & Donohue, Brad & Kenny, Maureen C. & Cavanagh, Nicole & Romero, Valerie: The process and consequences of reporting child maltreatment: A brief overview for professionals in the mental health field. *Aggression & Violent Behavior* 10 (2005): 3, 311–331.
- Chanmugam, Amy: A Qualitative Study of School Social Workers' Clinical and Professional Relationships when Reporting Child Maltreatment. *Children & Schools* 31 (2009): 3, 145–161.
- D'Amour, Danielle & Ferrada-Videla, Marcela & San Martin Rodriguez, Leticia & Beaulieu, Marie-Dominique: The conceptual basis for interprofessional collaboration: Core concepts and theoretical frameworks. *Journal of Interprofessional Care* 19 (2005): 1, 116–131.
- Darlington, Yvonne & Feeney, Judith A. & Rixona, Kylie: Complexity, conflict and uncertainty: Issues in collaboration between child protection and mental health services: *Children and Youth Services Review* 26 (2004): 12, 1175–1192.
- Ellonen, Noora: Väkivalta- ja hyväksikäyttöepäilyistä ilmoittaminen. Teoksessa Sanna-Mari, Humppi & Noora, Ellonen (toim.): Lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 40/2010. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu, 2010a, 47–87.
- Ellonen, Noora: Viranomaisyhteistyö lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja hyväksikäyttöepäilyjen selvittämisessä. Teoksessa Sanna-Mari, Humppi & Noora, Ellonen (toim.): Lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 40/2010. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu, 2010b, 192–248.
- Ellonen, Noora & Pösö, Tarja: Hesitation as a System Response to Children Exposed to Violence. *International Journal of Children's Rights* 22 (2014): 4, 730–747.
- Enroos, Rosi: Lastensuojelua vankilassa. *Instituutioiden tilat ja rajat vankilan perheosastolla. Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2014): 2, 140–151.
- Feng, Jui-Ying & Fetzer, Susan & Chen, Yi-Wen & Yeh, Lily & Huang, Mei-Chih: Multidisciplinary collaboration reporting child abuse: A grounded theory study. *International Journal of Nursing Studies* 47 (2010): 12, 1483–1490.
- Flatherty, Emalee G. & Jones, Rise & Sege, Robert: Telling their stories: primary care practitioners' experience evaluating and reporting injuries caused by child abuse. *Child Abuse & Neglect* 28 (2004): 9, 939–945.
- Heino, Tarja: Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Stakesin työpapereita 30. Helsinki: Stakes, 2007.
- Hotari, Kaisa-Elina & Metteri, Anna: Sosiaalityöntekijöiden ja organisaatioiden välinen yhteistyö ja työnjako nuorten palveluissa. Pirkkanmaan sairaanhoitopiirin julkaisuja 4. Tampere: Pirkkanmaan sairaanhoitopiiri, 2010.
- Inkilä, Jaana & Helminen, Mika & Kuosmanen, Taru & Paavilainen, Eija: Moniammatillinen toimintamalli lasten kaltoinkohteluun puuttumisessa. *Janus* 24 (2016): 1, 62–78.
- Inkilä, Jaana & Paavilainen, Eija: Etä-isien kokemuksia moniammatillisesta yhteistyöstä huoltoriidassa. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 50 (2013): 2, 150–162.
- Isoherranen, Kaarina: Uhka vai mahdollisuus – moniammatillista yhteistyötä kehittämässä. *Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja* 18. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2012.
- Kivinen, Tarja: Valikoituminen lastensuojelun asiakkaaksi. Näkökulmia asiakkuuden määrittymiseen. *Tutkimuksia* 45. Helsinki: Stakes, 1994.
- Korhonen, Anna: Huolta ja huolestumista? Tutkimus lastensuojeluilmoitusten sisällöistä. *Sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen lisensiaatintutkimus*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2008.
- Kuorilehto, Ritva: Moniasiantuntijuus sosiaali- ja terveydenhuollon perhetyössä. *Monitahoarviointi Q-metodologialla*. Acta Universitatis Ouluensis D Medica 1239. Oulu: Oulun yliopisto, 2014.
- Lastensuojelu 2015. Tilastoraportti 20/2016. Suomen virallinen tilasto, Lastensuojelu, THL. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131625/Tr20_16.pdf (luettu 2.1.2017).
- LSL 417/2007. Lastensuojelulaki.
- Miettinen, Mira & Stenroos, Marja-Leena: Lupaako laki liikaa? Selvitys lastensuojelulain asettamien määräaikojen noudattamisesta Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kunnissa. Etelä-Suomen aluehallintoviraston julkaisuja 15/2011. Hämeenlinna: Etelä-Suomen aluehallintovirasto, 2011.
- Muukkonen, Tiina: Luottamus lastensuojelussa. *Monitoimijaisen yhteistyön rakentuminen. Sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen lisensiaatintutkimus*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2015.
- Mäkelä, Antti: Poliisin huoli lapsesta. *Eksploraatiivinen analyysi poliisin tekemistä lastensuojeluilmoituksista Etelä-Savossa 2002–2010*. Sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen lisensiaatintutkimus. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto, 2012.
- Perälä, Marja-Leena & Kanse, Outi & Halme, Nina & Pitkänen, Tuuli & Kuussaari, Kristiina & Partanen, Airi & Nykänen, Sirpa (toim.): Vanhempi päihdepalveluissa – tuki, osallisuus ja yhteistoiminta. *Raportti* 21/2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2014.
- Perälä, Marja-Leena & Halme, Nina & Hammar, Teija & Nykänen, Sirpa: Hajanaisia palveluja vai toimiva kokonaisuus? Lasten ja perheiden palvelut toimialajohtajien näkökulmasta. *Raportti* 29/2011. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2011.
- Petri, Paula: Concept Analysis of Interdisciplinary Collaboration. *Nursing Forum* 45 (2010): 2, 73–82.
- Pärnä, Katariina: Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina. *Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet*. SARJA. C OSA-TOM. 341. Turku: Turun yliopisto, 2012.
- Pösö, Tarja: Combating Child Abuse in Finland. From Family to Child-centered Orientation. Teoksessa Neil, Gilbert & Nigel, Parton & Marit, Skivenes (toim.): *Child Protection Systems: International Trends and Orientations*. New York: Oxford University Press.

- Pösö, Tarja: Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisen rajasta. *Janus* 18 (2010): 4, 324–336.
- Rantala, Anja: Perhekeskeisyys – puhetta vai todellisuutta? Työntekijöiden käsitykset yhteistyöstä erityistä tukea tarvitsevan lapsen perheen kanssa. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 198. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2002.
- Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom Erik: Dialoginen verkostotyö. 2 painos. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2009.
- Sisäasiainministeriö: Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012. Sisäasiainministeriön julkaisut 35. Helsinki: Sisäasiainministeriö, 2012.
- SHL 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki.
- STM: Sosiaalihuoltolaki. Soveltamisopas. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2016. <http://stm.fi/documents/1271139/1352015/Sosiaalihuoltolain+soveltamisopas.pdf> (luettu 16.4.2017).
- STM: Lastensuojelun laatusuosituksen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2014.
- Toimiva lastensuojelu: Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2013.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi, 2009.
- Vaininen, Satu: Sosiaalityöntekijät sosiaalisen ammatillisina. Sosiaalityöntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden käsitykset sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden ammatillisesta toiminnasta 2000-luvun alussa. *Acta Electronica Universitatis Tampereensis* 1127. Tampere: Tampereen yliopisto, 2011.
- Vulliamy, AP & Sullivan, R: Reporting child abuse: Pediatricians' experiences with the child protection system. *Child Abuse & Neglect* 24 (2000): 11, 1461–1470.

ENGLISH SUMMARY

Johanna Hietämäki & Veera Kuusinen & Katarina Pursi & Rika Rajala: Multi-professional collaboration in the process of mandatory reporting (Lastensuojeluilmoitusprosessi moniammatillisen yhteistyön näkökulmasta)

Finnish professionals working with children and families have a statutory obligation to report potential child welfare cases to the child welfare authorities. Filing the statutory report may or may not involve collaboration between the professional preparing the report and the social worker in charge of the case. In this article we examine how the professionals who have a reporting obligation describe their multi-professional collaboration with social workers in child welfare services. The data consist of 11 focus group interviews with 62 practitioners at maternity and child welfare clinics and in early childhood education, schools and specialised health care. The interviewees described altogether 37 cases where a statutory report was filed or where filing a report was considered. The interview data were analysed by means of content analysis and theory-

guided content analysis.

The results show that sharing, partnership and trust of information are essential when filing a statutory child welfare report. Sharing information was often one-directional, and the professional reporting the case did not receive information about case progress. Partnership was described as good and effective if the collaboration worked on an equal basis and if the social workers listened to the professionals and gave them support. The professionals, however, admitted that they may have unrealistic expectations of the chances of social workers to help clients. Trust in child welfare services was undermined if the professional reporting the case and the social worker had different views on the client's situation. Problems in collaboration may have raised the threshold for filing statutory child welfare reports. The results highlight the need to develop and improve collaboration in cases of statutory reporting.

Keywords: mandatory reporting, child welfare notification, multi-professional collaboration, child protection.